

Promotieonderzoek:

compensatie en preventie van arbeidsongevallen en beroepsziekten

W.A. Eshuis.

Letselschade door het beroep, in de vorm van een beroepsziekte of arbeidsongeval is een veel voorkomend fenomeen. Nederland kent jaarlijks naar schatting 280.000 bedrijfsongevallen met letsel. 22.000 Werknemers houden daaraan blijvende gezondheidsschade over. Het aantal geregistreerde beroepsziekten bedraagt jaarlijks 5.500 tot 6.000. Andere Europese landen kennen soortgelijke problemen. Daarom heeft de Europese Commissie (EC) een communautaire strategie ontwikkeld die ertoe moet leiden dat in 2012 het aantal arbeidsongevallen en beroepsziekten met 25% is verminderd. De strategie is gebaseerd op drie pijlers: een verbeterde toepassing van de EG richtlijnen inzake veiligheid en gezondheid, invoeren van gezondheidsmonitoring en extra aandacht voor reïntegratie. Opvallend is dat de EC geen verbinding legt tussen preventie en compensatie van beroepsrisico's. Immers elke lidstaat kent een of meerdere vormen van werknemerscompensatie, compensatie van financiële schade door een arbeidsongeval of beroepsziekte. De hoofdvormen zijn: sociale en private verzekeringen, publieke fondsen en de civielrechtelijke aansprakelijkheid. In dit rechtssociologische onderzoek wordt empirisch onderzocht of en in welke mate compensatie van letselschade door beroep een rol speelt in de preventie van arbeidsongevallen en beroepsziekten.

Compensatie en preventie. De rechtseconomie is tot nu toe de enige wetenschapsrichting waarbinnen *systematisch* onderzoek plaatsvindt naar de wijze waarop compensatie van letsel in relatie kan worden gebracht met preventie. Aan compensatie van letselschade op basis van het aansprakelijkheidsrecht wordt een grote preventieve potentie toegedicht, met name vanwege het centrale uitgangspunt van het aansprakelijkheidsrecht van 'de vervuiler betaalt'. Op basis hiervan concluderen sommige wetenschappers dat het private aansprakelijkheidsrecht de taak van het publieke arbeidsomstandighedenrecht zou kunnen overnemen. Andere auteurs betwisten deze dominantie van het aansprakelijkheidsrecht en beschouwen beide vormen als complementair. Willen publieke en private verzekeringen tegen letselschade door arbeidsongeval of beroepsziekte dezelfde preventieve werking hebben als het aansprakelijkheidsrecht, dan zullen ze volgens rechtseconomen aan een aantal randvoorwaarden moeten voldoen. Ingrepen in de polisvoorwaarden, beperking van de verzekeringsdekking en de introductie van financiële prikkels voor werkgever én werknemer worden als de belangrijkste voorwaarden aangemerkt.

De rechtseconomische benadering kent een aantal beperkingen. De hoofdstroom binnen de rechtseconomie is gebaseerd op de theorie van de rationele keuze, die er van uitgaat dat actoren de hun ter beschikking staande middelen aanwenden om hun doelen zo goed mogelijk te bereiken. Zeker bij het vraagstuk van compensatie van letselschade is het maar de vraag of betrokkenen in staat zijn rationeel te handelen. Daarnaast abstraheert de rechtseconomie van factoren als de structuur en cultuur van arbeidsorganisaties, waarbinnen preventie vorm moet krijgen, en het effect van de interactie en communicatie tussen de verschillende actoren. Met andere woorden de rationele keuzetheorie reduceert het menselijk handelen te zeer tot een utiliteitsfunctie, een kosten/batenafweging en houdt onvoldoende rekening met het feit dat gedrag is ingebed in een sociale, culturele en politieke context. Tot slot blijkt ook de empirische basis van de rechtseconomie matig, getuige het beperkt aantal onderzoeken naar de werking van verschillende vormen van werknemerscompensatie in de praktijk.

Rechtssociologisch onderzoek. Empirisch rechtssociologisch onderzoek kan voorzien in de leemte die de rechtseconomie achterlaat. Het promotieonderzoek staat in die onderzoekstraditie, door de effecten van verschillende compensatievormen in de werkelijkheid te bestuderen. Vier verschillende compensatievormen

worden met elkaar vergeleken. Deze vier vormen staan model voor de variëteit aan compensatievormen in Europa. Het gaat om twee vormen van compensatie in Nederland: compensatie via het aansprakelijkheidsrecht en via de collectieve ongevallenverzekering op basis van de cao. Deze twee vormen worden vergeleken met de twee vormen van werknemerscompensatie in België: de wettelijk verplichte en privaats uitgeoefende arbeidsongevallenverzekering en de wettelijk verplichte en publiek uitgeoefende compensatie van letselschade door beroepsziekten via het Fonds voor Beroepsziekten.

Als **centrale onderzoeksvraag** is geformuleerd: Welke invloed hebben de verschillende vormen van werknemerscompensatie op de preventie in de arbeidsorganisatie? Twee deelvragen zijn in dat verband relevant: is er sprake van een verschillende invloed van de vier vormen van compensatie, en welke factoren hebben een positieve dan wel negatieve invloed op de aanwezigheid of afwezigheid van preventie?

De onderzoeksaanpak bestaat uit een inventarisatie van de omvang en de aard van de werknemerscompensatie, vragenlijstonderzoek en case studies. Het eerste gedeelte heeft ten doel de systematiek (juridisch, financieel, wijze van claimbeoordeling, betrokken actoren, ingebouwde preventiemechanismen) van elk van de vier compensatievormen in kaart te brengen. Dit gebeurt via juridisch vergelijkend onderzoek, dossieranalyse, en gesprekken met sleutelfiguren. Daarnaast wordt geïnventariseerd in welke mate gebruik wordt gemaakt van de vier vormen van werknemerscompensatie. Het vragenlijstonderzoek naar de preventieve werking van de twee vormen van compensatie van arbeidsongevallen vindt plaats onder 600 werknemers en werkgevers in de Belgische en Nederlandse bouwnijverheid. Daarnaast vindt vragenlijstonderzoek plaats bij 450 werknemers die lijden aan de beroepsziekten OPS en RSI. In het vragenlijstonderzoek wordt nagegaan welke maatregelen zijn getroffen na het arbeidsongeval of de beroepsziekte door de twee actoren die het meeste invloed hebben op de arbeidsomstandigheden in het bedrijf, de betrokken werknemer en zijn werkgever. Ook biedt het vragenlijstonderzoek inzicht in de ernst van het letsel en de kosten van dat letsel voor werknemer en werkgever. Op die manier kan mogelijk duidelijkheid worden verkregen over het eventuele verband tussen maatregelen na het ongeval of de beroepsziekte, de aard en ernst van het letsel en de daarmee gepaard gaande kosten. Via casestudieonderzoek in tien arbeidsorganisatie in Nederland en België kan een kwalitatief gevarieerder beeld worden verkregen van het totaal van factoren dat van invloed is: naast de al eerder genoemde factoren zijn dat de structuur en cultuur van de arbeidsorganisatie, de context waarbinnen de betrokken actoren (niet alleen werkgever en werknemer maar ook lager kader, HRM professionals, arbodeskundigen, vertegenwoordigend overleg, vakorganisatie) met elkaar communiceren, de mate van empowerment van de betrokken werknemer, en de mate van invloed van de sociale zekerheidswetgeving en de arbeidsomstandighedenwetgeving. Het spreekt voor zich dat een dergelijk beperkt casestudieonderzoek vooral exploratief van aard is. Verwacht wordt dat de drie vormen van onderzoek tezamen niet alleen meer helderheid geven over het werkelijke verband tussen compensatie en preventie. De uitkomsten van het onderzoek ook kunnen worden aangewend om de heersende rechtseconomische opvattingen aan te vullen, te nuanceren of te verwerpen.

Het onderzoeksproject wordt in 2010 afgesloten en moet aanbevelingen opleveren aan werkgevers, werknemers, verzekeraars, professionals en de overheid om de preventie en compensatie van beroepsziekten en beroepsongevallen te verbeteren.

Publicaties

1. Schadeclaims hebben weinig effect op Arbobeleid, In: Zeggenschap, september 2009, p.34-37.
2. Leerzame Schadeclaims, leren van "worst case scenarios" als opstap naar effectieve interventie en preventie rond beroepsziekten, W.A..Eshuis, M.H. Schaapman, N.J. Philipsen, J.R. Popma, G. van der Laan, J.G.Bakker, A.P. Nauta, B. Sorgdrager, 195 p. , Hugo Sinzheimer Instituut Amsterdam, Metro Maastricht, Nederlands centrum voor Beroepsziekten Amsterdam, Nederlandse Vereniging voor Arbeid en Bedrijfsgeneeskunde, Utrecht, 2009.
3. Met het oog op preventie? Over de relatie tussen gezondheidspreventie en compensatie van letselschade door het beroep, In: Recht der Werkelijkheid 2009/1, p 91-95.
4. Ziek van je werk: een boekje open over beroepsziekten, W. Eshuis, A.M. van Eijk , Amsterdam, FNV Pers: 2004,60p.
5. Watergedragen verf kampt met imago-probleem: onderzoek naar vervangingsplicht, K. le Blansch , W. Eshuis, F. Hoefnagels, In: Arbeidsomstandigheden 74 (1998) nr.9, p. 10-15.

6. Tweede Kamer herstelt evenwicht tussen overheid en markt : deregulering in het nieuwe Arbobesluit moet, P. van der Valk, W. Eshuis, In: Arbeidsomstandigheden concreet 5 (1996) februari, p. 41-42.
7. Grijsz haren voor de vakbeweging: de oudere werknemer, W. Eshuis, In: Zeggenschap 7 (1996) nr.4, p. 21-23.
8. Milieu- en arbovriendelijk bouwen: praktijkervaringen op een nieuwbouwlocatie, T.J. Heesen, C. Haast, W. Eshuis, Woerden, Bouw- en Houtbond FNV, 1995, 32 p.
9. Milieuzorg en arbozorg moeten gezamenlijk in de steigers: gebrek aan kennis, afstemming en stimulering, W. Eshuis, P. van der Valk, In: Arbeidsomstandigheden 68 (1992) nr.11, p. 673-675.
10. Hoofdaannemer verantwoordelijk voor arbo- en milieubeleid , W. Eshuis, P. van der Valk, In: Maandblad voor arbeidsomstandigheden 67 (1991) nr.7/8, p. 473 476.
11. Gezond bouwen aan een beter milieu, dl 1 Milieu en arbeidsomstandigheden in de woningbouw, dl 2 Praktijkgids voor milieubewust en arbeidsvriendelijk bouwen, J. Bus, W. Eshuis, Woerden , FNV Pers : 1992, dl.1: 63 p., dl.2: 116 p.
12. Technologie en werknemersinvloed, W. Eshuis, Andragogisch Instituut, Rijksuniversiteit Groningen 1985, 105 p.
13. Tabaksverpakkers zullen van Technology-assessment-plannen nog geen pijp kunnen stoppen, W. Eshuis, M. Stel, in: Groninger Andragogen Tijdschrift, voorjaar 1985.